

AKKREDITATSIYA EKSPERTLARINI TAYYORLASH VA BAHOLASHDA CHEKLANMA (CHECKLIST) ASOSIDAGI MODELNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

*O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi
huzuridagi Ta'lim sifatini ta'minlash milliy
agentligining O'rta maxsus va kasbiy ta'lim
tashkilotlari sifatini baholash guruhi bosh inspektori
Nasirov Mansur Ibrohimovich*

Annotatsiya

Maqolada ta'lim tashkilotlarini davlat akkreditatsiyasidan o'tkazishda qatnashuvchi ekspertlarni tayyorlash va ularning faoliyatini baholashda qo'llaniladigan cheklanma (checklist) asosidagi modelning mazmuni, afzalliklari va cheklovlari tahlil qilingan. Mavjud checklist tizimlarining formal-mexanik xususiyati, moslashuvchanlik yetishmasligi va sifat ko'rsatkichlarini chuqur tahlil qilish imkoniyatining cheklanganligi asoslab berilgan. Modelni takomillashtirish maqsadida ko'p darajali checklist strukturasi, kompetentsiyaga asoslangan baholash shkalasi va raqamli nazorat vositalarini joriy etish bo'yicha aniq takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: *akkreditatsiya eksperti, checklist modeli, ekspertlarni tayyorlash, kompetentsiyaviy baholash, sifat nazorati, akkreditatsiya metodikasi.*

Аннотация

В статье анализируются содержание, преимущества и ограничения чек-лист модели, используемой при подготовке и оценке деятельности экспертов, участвующих в государственной аккредитации образовательных организаций. Обоснованы формально-механический характер существующих систем чек-листов, недостаточная гибкость и ограниченность возможностей глубокого анализа показателей качества. Разработаны конкретные предложения по внедрению многоуровневой структуры чек-листа, компетентностной шкалы оценивания и цифровых инструментов контроля.

Ключевые слова: *эксперт по аккредитации, чек-лист модель, подготовка экспертов, компетентностное оценивание, контроль качества, методика аккредитации.*

Annotation

The article analyzes the content, advantages and limitations of the checklist-based model used in training and evaluating experts participating in the state accreditation of educational organizations. The formal-mechanical nature of existing checklist systems, insufficient flexibility, and limited capacity for in-depth analysis of quality indicators

are substantiated. Concrete proposals are developed for introducing a multi-level checklist structure, a competency-based evaluation scale, and digital control tools.

Keywords: *accreditation expert, checklist model, expert training, competency-based evaluation, quality control, accreditation methodology.*

Kirish

Ta'lim tashkilotlarini davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish jarayonida ekspertlar faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan ularga taqdim etilgan baholash instrumentlarining sifatiga bog'liq. Amaliyotda eng keng tarqalgan instrument — cheklanma (checklist) asosidagi model bo'lib, u aniq belgilangan ko'rsatkichlar ro'yxati asosida «bor/yo'q», «mos/mos emas» tarzidagi ikkilik baholashni ta'minlaydi. Bunday model ekspertiza jarayonini soddalashtirish, hujjatlarni tekshirish tezligini oshirish va baholashda birxillikni ta'minlash imkonini beradi.

Shu bilan birga, checklist modelining formal-mexanik xususiyati ko'pincha ta'lim sifatining sifat jihatlarini — pedagogik jarayonning mazmuni, o'quv-uslubiy ta'minotning amaliy samaradorligi, bitiruvchilar kompetentsiyasining real darajasi kabi ko'rsatkichlarni — yetarlicha chuqur baholash imkonini bermaydi. Bundan tashqari, ekspertlarni checklist bilan ishlashga tayyorlash tizimi ko'pincha texnik ko'rsatmalar bilan cheklanib, ularning tahliliy-baholash kompetentsiyasini rivojlantirishga yetarli e'tibor qaratmaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi — akkreditatsiya ekspertlarini tayyorlash va baholashda qo'llaniladigan checklist asosidagi modelning mavjud kamchiliklarini aniqlash hamda uni takomillashtirishning ilmiy asoslangan yo'llarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy usul, tizimli yondashuv, hujjatli tahlil (akkreditatsiya bo'yicha normativ hujjatlar va checklist shakllari) hamda ekspertlar orasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalari qo'llanildi. Xalqaro amaliyotda qo'llaniladigan ENQA, ASIIN va CHEA kabi akkreditatsiya agentliklarining baholash instrumentlari qiyosiy tahlil qilinib, ularning checklistdan tashqari qo'shimcha ekspert xulosasi (professional judgement) mexanizmlarini qo'llash tajribasi o'rganildi.

1. Checklist asosidagi modelning mohiyati va cheklovlari

Checklist modeli — aniq, oldindan belgilangan mezonlar ro'yxati asosida obyektni tekshirish usuli bo'lib, uning asosiy afzalligi baholash jarayonining tezligi, ravshanligi va turli ekspertlar o'rtasidagi natijalarning nisbatan birxilligini ta'minlashidadir. Ayni paytda, ushbu modelning bir qator tizimli cheklovlari mavjud:

- ikkilik (bor/yo'q) tuzilma sifatning darajaviy tafovutlarini aks ettira olmaydi;
- checklist bandlari statik bo'lib, ta'lim yo'nalishlarining sohaviy o'ziga xosligini hisobga olmaydi;

- ekspertning mustaqil tahliliy xulosasi uchun kam imkoniyat qoldiriladi, bu esa ijodiy va tanqidiy baholashni cheklaydi;
- checklist natijalarini dalillar bilan asoslash tartibi ko'pincha rasmiy tarzda, yuzaki bajariladi.

Bunday cheklovlar, ayniqsa, kasbiy ta'lim yo'nalishlarida amaliy ko'nikmalar va ishlab chiqarish amaliyoti sifatini baholashda sezilarli darajada namoyon bo'ladi, chunki bu ko'rsatkichlar sof miqdoriy shaklda emas, balki kontekstual tahlilni talab qiladi.

2. Ekspertlarni tayyorlashdagi mavjud yondashuvning kamchiliklari

O'tkazilgan so'rovnoma natijalari shuni ko'rsatdiki, ekspertlarni tayyorlash dasturlarining katta qismi checklist bandlarini texnik jihatdan to'ldirish qoidalariga qaratilgan bo'lib, tanqidiy tafakkur, dalillarni tahlil qilish va xulosa chiqarish kompetentsiyalarini rivojlantirishga yetarli vaqt ajratilmaydi. Natijada tajribali va tajribasiz ekspertlar bir xil checklist asosida ishlaganda ham, ularning xulosalari sifat jihatidan farq qilishi mumkin.

Shuningdek, ekspertlarni malaka darajasiga qarab tabaqalashtirish tizimi yo'qligi sababli, yangi va tajribali mutaxassislar bir xil murakkablikdagi vazifalarni bajaradi, bu esa xatoliklar ehtimolini oshiradi. Ekspertlarning checklist bo'yicha berilgan bahosini dalillar bilan asoslash majburiyati aniq nazorat qilinmasligi ham natijalarning ishonchliligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

3. Modelni takomillashtirish yo'llari

3.1. Ko'p darajali (bosqichli) checklist strukturasi

Ikkilik baholash o'rniga uch yoki to'rt darajali shkala (masalan: «to'liq mos», «qisman mos», «minimal mos», «mos emas») joriy etilishi taklif etiladi. Har bir daraja aniq tavsif va dalil talablari bilan birga keladi, bu esa baholashning nozik farqlarni aks ettirishga imkon beradi va sifat jihatidan tahlilni chuqurlashtiradi.

3.2. Sohaviy moslashtirilgan checklist modullari

Yagona universal checklist o'rniga ta'lim yo'nalishlari guruhlar (texnika, tibbiyot, pedagogika, xizmat ko'rsatish sohasi va boshqalar) uchun alohida modullar ishlab chiqilishi lozim. Bu yondashuv har bir sohaning o'ziga xos amaliy talablarini hisobga olish imkonini beradi va ekspertiza natijalarining sohaviy asoslanganligini ta'minlaydi.

3.3. Kompetentsiyaga asoslangan ekspert tayyorlash dasturi

Ekspertlarni tayyorlash dasturi uch tarkibiy qismdan iborat bo'lishi maqsadga muvofiq: (1) normativ-huquqiy va texnik tayyorgarlik — checklist bilan ishlash qoidalar; (2) tahliliy-baholash kompetentsiyasi — dalillarni tanqidiy tahlil qilish, keys-stadilar asosida mashg'ulotlar; (3) amaliy sinov — tajribali ekspert nazorati ostida sinov ekspertizasini o'tkazish. Ushbu tizim ekspertning nafaqat texnik, balki tahliliy tayyorgarligini ham shakllantiradi.

3.4. Dalillarga asoslangan izohlash (justification) tizimi

Har bir checklist bandi bo'yicha ekspert xulosasi majburiy tarzda qisqacha yozma asoslash (dalil, hujjat yoki kuzatuv natijasiga havola) bilan to'ldirilishi lozim. Bu talab ekspert xulosasining shaffofligini oshiradi, keyinchalik monitoring va apellyatsiya jarayonida xulosalarni tekshirish imkonini beradi.

3.5. Raqamli nazorat va moslik tahlili

Checklist ma'lumotlarini elektron platformada yig'ish va sun'iy intellekt yordamida boshqa ekspertlarning shu turdagi obyektlar bo'yicha baholari bilan avtomatik solishtirish tizimini joriy etish tavsiya etiladi. Bunday tizim me'yoriy ko'rsatkichlardan keskin chetlanishlarni aniqlash va qo'shimcha tekshiruv zarurligini signal berish imkonini beradi.

Yuqorida keltirilgan takliflar 1-jadvalda umumlashtirilgan.

№	Takomillashtirish yo'nalishi	Kutilayotgan natija
1	Ko'p darajali checklist strukturasi	Baholashning nozik farqlarni aks ettirish imkoniyati oshadi
2	Sohaviy moslashtirilgan modullar	Ekspertiza natijalarining sohaviy asoslanganligi ta'minlanadi
3	Kompetentsiyaga asoslangan tayyorlash	Ekspertlarning tahliliy-baholash mahorati oshadi
4	Dalillarga asoslangan izohlash tizimi	Xulosalarning shaffofligi va tekshiriluvchanligi ortadi
5	Raqamli nazorat va moslik tahlili	Me'yordan chetlanishlar tezkor aniqlanadi

1-jadval. Checklist modelini takomillashtirish yo'nalishlari va kutilayotgan natijalar

Xulosa

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, akkreditatsiya ekspertlarini tayyorlash va baholashda qo'llaniladigan an'anaviy checklist modeli tezkorlik va birxillik nuqtai nazaridan foydali bo'lsa-da, ta'lim sifatining chuqur va kontekstual jihatlarini baholashda yetarli emas. Ko'p darajali baholash shkalasi, sohaviy moslashtirilgan modullar, kompetentsiyaga asoslangan tayyorlash dasturi, dalillarga asoslangan izohlash talabi va raqamli nazorat vositalarining birgalikda joriy etilishi checklist modelining ilmiy-metodik asosini sezilarli darajada mustahkamlaydi.

Ushbu yo'nalishlarni amaliyotga tatbiq etish akkreditatsiya ekspertizasining obyektivligi, shaffofligi va natijalarga bo'lgan ishonchni oshirish bilan bir qatorda, ekspertlar korpusining professional salohiyatini ham izchil rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta'lim muassasalarini davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish tartibi to'g'risidagi qarori.

2. Allaberganov R. Ta'lim sifatini ta'minlashning zamonaviy modellari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2023.
3. Karimov Sh.S. Kasbiy ta'lim sifatini baholashning xalqaro tajribasi. — Toshkent: Ilm-ziyo, 2022.
4. ENQA. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels, 2015.
5. CHEA. Quality Assurance and Accreditation Handbook. Washington, 2021.
6. Normatov B.A. Ta'lim menejmenti va sifat nazorati. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2024.